REDE, gehouden door de heer drs. J.M. den Uyl op zaterdag, 25 maart 1961, op het congres van de Partij van de Arbeid te Rotterdam.

Een van onze voortreffelijke cabarets bracht enige tijd geleden een aanstekelijk liedje "Happy days are here again". De welvaart stijgt, de dividenden stijgen nog harder, de lonen gaan omhoog. Wij huren een zomerhuisje, wij gaan met vacantie naar het buitenland. Wij kopen een televisie. Wij draaien aan de knop, alle zorgen zijn vergeten, het gaat ons goed, het kan niet op, "Happy days are here again".

Het kan niet ontkend, dat veel in het geestelijk klimaat van vandaag herinnert, aan de onbezorgde periode, waarin de mensen zich soms vroeger hebben gewaand. In de tijd voor 1914, toen het leven voor hen, die aan de gunstige kant van de maatschappelijke scheidslijn zaten, één lange St.Nicolaasavond leek. De "gay twenties", de vrolijke twintiger jaren, waarin de bloemetjes werden buiten gezet, tot de crisis van '29 de glazen van het feestpaleis in scherven gooide.

Nu zonnen wij ons in de behaaglijke gloed van een snelle technische ontwikkeling, waarin het lijkt alsof de bomen tot in de hemel groeien. Wij spelen met ruimtevaart. Wij bouwen buitenhuizen en plezierjachten, wij zijn bijzonder vindingrijk in het verzinnen van nieuwe genoegens. De verhoudingen met Indonesië zijn radicaal kapot, onze trotse oceaanreuzen varen niet meer op Djakarta. Geen nood, wij weten ze uitstekend rendabel te maken met plezierreisjes op de grote zee.

Nu heb ik vanmorgen geen enkele behoefte als boetprediker op te treden, maar het eerste wat gezegd moet worden als wij ons rekenschap geven van wat de komende tien jaar gaan betekenen, is, dat zij een uitdaging zullen in-
houden van al onze energie, van al ons scheppend vermogen om de problemen het hoofd te bieden. Vindingrijkheid van een ander soort dan de vervanging van lijndiensten op Indonesië door pleziertochten op de Grote Oceaan.

Ik stel niet dat ze onoplosbaar zijn. Wel, dat de vraagstukken, waar wij de afgelopen jaren mee te kampen hadden, eerder moeilijker dan gemakkelijker zullen worden. En nieuwe opgaven van nog onvermoede draagwijdte komen op ons af.

Ik begin met onze welvaartsgroei. Het heeft er soms de schijn van, dat onze economen zo knap zijn geworden, dat zij ons een voortgezette welvaartsgroei op een presenteerblaadje aanbieden. Zo is het bepaald niet. Ik denk bij de bedreiging van de groei van onze welvaart nog in de eerste plaats aan de mogelijkheid van een nieuwe crisis van grote omvang, zoals wij die in het verleden veelvuldig hebben gekend. Op nationaal niveau beschikken wij over instrumenten en inzichten, die het ontstaan van een dergelijke crisis tot op grote hoogte kunnen voorkomen. Internationaal ontbreekt echter nog een dergelijk apparaat. Er is meer kennis dan 50 jaar geleden, er zijn internationale overeenkomsten en de organen van de Verenigde Naties doen in vele opzichten voortreffelijk werk. Meer waarborgen voor voortgezette welvaartsgroei zullen echter eerst ontstaan, wanneer een economisch wereldplan tot stand komt, zoals onze partijgenoot Tinbergen dat op de jongerenconferentie van onze partij zo indrukwekkend heeft bepleit. De af-
nemende groei van de Amerikaanse economie en de opkomst van de industrie in de Afro-Aziatische gebieden scheppen problemen, die slechts in het kader van een geordende wereldeconomie oplosbaar zijn. Als er ergens een taak ligt van de Socialistische Internationale, dan is het wel in het stimulerend werkzaam zijn in het tot stand brengen van een dergelijk wereld- economisch plan en de voor de uitvoering daarvan noodzakelijke organen.

Dichter bij huis, in eigen land, eist een voortgezette welvaartsgroei evenzeer een zorgvuldig beleid. Niet omdat de groei van de welvaart per hoofd der bevolking in ons land zou
zijn achtergebleven bij die in de ons omringende landen. Dat is op zichzelf juist. Maar prof. Tinbergen, die daar onlangs op gewezen heeft, constateerde juist dat deze achterstand op grond van grotere oorlogsschade en het verlies van inkomsten uit Indonesië, aanzienlijk groter had moeten zijn dan zij is. Het feit, dat onze welvaartsgroei naar verhouding zo weinig ten achter is gebleven bij de ons omringende landen, moet wel haast zeker worden verklaard uit het gunstiger sociaal-economische beleid, dat na de oorlog in ons land is gevoerd. Dat de conservatieve pers er precies het omgekeerde van maakte en het voorstelde alsof prof. Tinbergen zonder meer zou hebben betoogd dat de welvaartsgroei in ons land ten achter was gebleven en dat dus het gevoerde beleid in ons land niet deugde, ach, dat zijn zo van die begeleidingsverschijnselen van het anti-socialisme, waarbij een aantal bladen in ons land elkaar de erepalm blijkbaar niet gunt.

Reëel is het probleem, dat in de industrieel meest ontwikkelde landen als Amerika en Engeland het groeitempo duidelijk tekenen van daling vertoont en dat wij er ons ook in Nederland op voor moeten bereiden, dat de welvaart niet altijd even hard kan blijven groeien.

Niettemin kan ook bij een verlangzaming van het groeitempo, het gemiddelde levenspeil binnen één generatie, in de tijd van 15 a 20 jaar, worden verdubbeld. Men komt tegenwoordig in ons land nog wel eens de opvatting tegen, dat het met de welvaart nu wel welletjes is en dat het op steeds hoger welvaart gerichte denken een gevaarlijke bezigheid zou zijn. Ik ben niet blind voor de gevaarlijke en soms zelfs onsmakelijke aspecten van de rijkdom, maar het zou een groot misverstand zijn te menen, dat wij onze

inspanningen tot opvoering van de productie wel wat zouden kunnen verminderen. Alleen door vergroting van ons productievermogen kunnen wij de onderontwikkelde gebieden helpen, alleen door vergroting van het nationale product kunnen wij de eilanden van armoede en tekort in onze samenleving opheffen. De samenleving bezien als een maat
schappij van overvloed, ia een goede methode om een aantal problemen van de Amerikaanse samenleving te belichten. Maar de wereld van vandaag is allerminst een wereld van overvloed en voor ons land geldt, voor wie zijn ogen open heeft, precies hetzelfde.

Maar verhoging van de welvaart vraagt dan ook een zorgvuldig omgaan met de nog altijd schaarse middelen. De natuurkundigen worden niet moe ons te waarschuwen, dat de Westerse wereld in menig opzicht roofbouw pleegt op de energiebronnen van de wereld. Wij hebben bovendien te rekenen met het feit, dat dank zij het gestegen medische kunnen, de sterftecijfers overal op de wereld dalen en dientengevolge de wereldbevolking in vele landen in angstwekkend snel tempo toeneemt. Voortgaande in het huidige groeitempo zal de wereldbevolking in het jaar 2000 zijn verdubbeld.

In ons eigen kleine landje springen de verwachtingen omtrent de bevolkingstoeneming eveneens voortdurend omhoog. Het staat wel vast, dat onze wereld een bevolking, vele malen groter dan de huidige, nog wel kan voeden, maar dat vooronderstelt dat het gemeenschappelijk organisatievermogen in wereldverband in een heel wat sneller tempo zal moeten toenemen dan tot dusver het geval was. Geen enkele overheid zal zich in de komende jaren kunnen onttrekken aan een antwoord op de vraag of en zo ja langs welke weg afremming van de bevolkingsgroei gewenst is.

Ik heb alle begrip voor de maatregelen, welke op dit punt door de regeringen van Japan en India zijn genomen, maar ik zou voor zover het de Westerse levenskring en ons eigen land betreft willen waarschuwen tegen voorbarige conclusies. In Nederland groeit de bevolking thans per jaar met 1.3%. In de landen van de Euromarkt tezamen 0.6% waarbij er landen zijn, die alleen maar groeien door de veroudering van de bevolking,
waarbij het-geboortecijfer amper hoog genoeg is om de bevolking in stand te houden. De Scandinavische landen vertonen nauwelijks enige groei.
De beslissing over het kindertal behoort bij de ouders. Van de ouders mag en moet gevraagd worden, dat zij bij deze beslissing rekening houden met de sociale en economische gevolgen van hun beslissing. Ik hecht er aan als mijn persoonlijke overtuiging uit te spreken, dat ik bepaald niet toe ben aan de opvatting, dat voor ons land, gelet op de situatie in de ons omringende landen en de wereld, een daling van het geboortecijfer gewenst is. Maar het naar verhouding hoge geboortecijfer in ons land verplicht wel tot een beleid, dat kostbare voorzieningen vergt om ons land beter bewoon- en leefbaar te maken.

Ik heb, partijgenoten, deze opmerkingen over het bevolkingsvraagstuk niet achterwege willen laten, omdat ten onrechte wel eens de indruk bestaat, dat een politieke partij hierover niet zou kunnen of moeten spreken. Overigens is de bevolkingstoeneming voor de eerstkomende tientallen jaren een gegevenheid, zoals de groei van de welvaart, de toeneming van het verkeer, de verkorting van de arbeidstijd, de groei van de vrije tijd en de uitbreiding van het onderwijs.

De vraag is niet of we vóór of tegen deze ontwikkelingen zijn, maar of we er als politieke beweging doelbewust leiding aan weten te geven. In elk van deze ontwikkelingen schuilt de kans op kortsluiting, het risico dat de welvaartsgroei voornamelijk in de zakken vloeit van hen, die reeds over welvoorziene buidels beschikken. Het risico, dat de toeneming van het verkeer ontaardt tot een nieuwe plaag als pest en cholera in vroegere tijden, een plaag, die zijn slachtoffers elk jaar bij duizenden telt. Het risico, dat de verkorting van de arbeidstijd leidt tot feitelijk langere werktijden, dan de werknemers voorheen kenden, omdat ze de vrije zaterdag op grote schaal gaan gebruiken voor bijverdiensten. Het nog grotere risico dat arbeidstijdverkorting het nu vaak reeds pijnlijke tekort aan verpleegsters en maatschappelijke werksters ons voorzieningsniveau in de verzorgende beroepen nog verder achterop brengt.

Er bestaat in ons land de merkwaardige opvatting, dat alle politieke partijen het over dit soort vragen wel zo'n beetje eens zijn. En dat het eigenlijk een beetje onfatsoenlijk is om een vraagstuk als dat van de verkeersveiligheid in de politieke sfeer te trekken. Alsof het bij al deze vraagstukken niet precies als hij de sociale verzekering en de belastingen, bij de huurpolitiek en de woningbouw gaat om de onafgebroken, noodzakelijke bescherming van het zwakke tegen de willekeur van de sterken. Om de verdediging van overheidsbevoegdheden en regelingen tegen de filosofie van degenen, die de ontwikkeling liever overlaten aan het vrije spel van groepen en individuen.

Neem de ruimtelijke ordening. Sinds we van de eerste naoorlogse schrik bekomen zijn, is er in ons land gepraat en gepraat en gepraat over ruimtelijke ordening. Willen we straks 15, misschien 20 miljoen mensen behoorlijk laten werken en leven in ons kleine land, dan zijn grootscheepse voorzieningen nodig. Een zekere afremming van de groei van het westen des lands, versnelde groei van het noorden. Zorgvuldige planning van toekomstige stadsuitbreidingen, zowel in het westen des lands als in overig Nederland, want anders dreigen na verloop van tijd daar dezelfde euvelen als thans in het westen. Men zie er de kaart van Brabant maar eens op aan. Bescherming van natuurschoon, verdediging en uitbreiding van ons bosbezit, ontsluiting van nieuwe recreatiegebieden en bescherming van bestaande.

Er is gelukkig op het terrein van de industrie-spreiding wel iets gebeurd, maar er is hardnekkig verzet tegen verdergaande bevoegdheden voor de centrale overheid op dit gebied. Onze recreatiegebieden zijn object van particulier winstbejag en speculatie op grote schaal. Van verdergaande systematische bebossing in de omgeving van de grote bevolkingscentra is amper sprake.

Ruimtelijke ordening, het verbeteren van de woon- en leefbaarheid van onze groeiende bevolking is bovenal een kosten-vraagstuk. Nieuwe wegen, meer ruimte voor woningbouw, nieuwe recreatiegebieden, ze kosten veel geld. Geld, dat de gemeenschap moet fourneren. Er is wel gezegd over onze nieuwe stadswijken:
"we bouwen vandaag de slums van morgen". Ik vind die opmerking nogal stompzinnig. Wie dat meent, moet maar eens gaan naar de oude stadscentra, daar de krotten bekijken en dan wandelen langs de 19e eeuwse revolutiebouw met zijn naargeestige kazernewoning, langs de goede, maar bekrompen arbeiderswoningen van 30, 40 jaar geleden, en dan oordelen en vergelijken over de nieuwe stadswijken.

Maar ik geef toe, het zou zoveel beter kunnen als we er het geld voor over hadden. Het zou ruimer kunnen en van beter kwaliteit. Maar, dat kost geld en de stadsbesturen woekeren, moeten woekeren met elke m2 om de onrendabele top van hun stadsuitleg zo laag mogelijk te houden. We bouwen en ordenen ruimtelijk voor tenminste 50 à 100 jaar. De komende tien jaar en zullen, naar we hopen, in ons land een 800.000 à 1.000.000 woningen worden gebouwd. Wat wij daarvoor over hebben, zal beslissen hoe onze kinderen en kleinkinderen zullen wonen. Dat vraagt politieke beslissingen aan de lopende band.

Met het verkeer staat het niet anders. Statistici twisten over de vraag, of het aantal personenauto's de volgende tien jaar zal verdubbelen of verdrievoudigen. Houden we het op het gemiddelde, dan zal ons land in 1970 1,25 miljoen personenauto's tellen. Nu kost het verkeer elk jaar bijna 2000 doden, meer dan de éne stormramp van 1953. De tijd is niet ver meer af, dat de vraag "zijn mijn kinderen veilig op straat?" de moeders meer zal bezighouden dan de vraag "kom ik rond van de week?".
Het antwoord op die vraag is een kwestie van moraal van de weggebruikers, van verkeersopvoeding, maar niet minder van wet-geving en van kosten. Nieuwe wegen, beter beschermde wegen, doorbraken in de steden, viaducten en bruggen, voorrang voor het openbaar vervoer, ze vragen veel geld en ze eisen een politieke keuze. Een keuze tussen nut en veiligheid, tussen bescherming van de zwakke op de weg en het recht van de sterkste. Onze Duitse zusterpartij heeft in haar nieuwe program aan de verkeersproblematiek en in het bijzonder aan de verhoging van de verkeersveiligheid een centrale plaats gegeven. Voor zover socialisme betekent: antwoord geven op de noden van vandaag,
meen ik, dat dit een door en door socialistische keuze is.

De nieuwe ontwikkelingen verplichten ons tot een nieuwe krachtsinspanning op het terrein van het onderwijs. Hoewel te onzent de onderwijsuitgaven per hoofd der bevolking in de afgelopen jaren aanzienlijk gestegen zijn, dreigt in Nederland een grote achterstand ten opzichte van de ons omringende landen, waar een groter deel van het nationale inkomen voor onderwijs-voorzieningen wordt besteed.

In Engeland bestaat leerplicht tot 16 jaar. In West- Duitsland tot 14 jaar, doch verplicht vakonderwijs tot 18 jaar. In Oost-Duitsland gaat op 1 januari 1963 de leerplicht tot het 17e jaar in. langer onderwijs is nodig vanwege de eisen, die het moderne beroepsleven stelt, maar niet minder terwille van de opvoeding tot vrije tijd en staatsburgerschap. Ons onderwijs stamt in zijn grondstructuur uit de 19e eeuw, toen een werktijd van 60 tot 70 uur gold. Het onderwijs in de volgende 10 jaar zal mensen moeten opleiden voor een samenleving, waarin een 45-urige, straks een 40-urige werkweek of nog korter geldt. Het betekent, dat de plaats van de beroepsarbeid een andere wordt. Vrije tijd betekent niet niets-doen, maar anders bezig zijn dan in de beroepsarbeid. Het is de arbeid voor zichzelf, in het gezin, in sport en vereniging. Het luieren mag daar best een flinke portie van vormen, goed luieren is een moeilijke kunst. Maar onderwijs en opvoeding zullen met deze verschuiving rekening moeten houden. Het stelt aan het onderwijs niet minder, maar meer eisen. En zeker moet het onderwijs ernst gaan maken met de opvoeding tot staatsburger. De democratie kwijnt zeker niet in de laatste plaats als gevolg aan het gebrek aan inzicht en ontwikkeling, waarmee tallozen in een uiterst inge-wikkelde samenleving hun weg moeten zoeken. De helft van de huidige volwassen generatie moet het in deze wereld uitvinden met alleen maar lagere school, zonder een woord talenkennis.
Dat verandert gelukkig snel. Het procent 15-17 jarigen, dat volledig dagonderwijs ontvangt, is van 15% in 1938 tot bijna het dubbele gestegen. Maar de opleiding van de gehele groep
15 -18 jarigen dient in de volgende 10 jaren opgezet te worden.
In ons beleid heeft de afgelopen jaren sterk de nadruk gelegen op het scheppen van gelijke kansen ten behoeve van de studie bij het hoger onderwijs. Ook wanneer daar gelijke kansen zouden zijn gerealiseerd, wordt daarmee nog slechts een klein deel van de jeugd geholpen, nl. slechts 1 tot 5% van de meest begaafden. Willen we gelijke kansen scheppen voor de minder begaafden, dan zal het volle accent moeten liggen op uitbreiding van de voorzieningen t.b.v. de 15 - 18-jarigen. Dat behoeft niet altijd full time schools onderwijs te zijn, het moet echter meer zijn dan alleen een vaktraining, omdat juist de grote groep der minder begaafden

algemene vorming en training behoeft om maatschappelijk (gezin, kerk, vrije tijd) en politiek weerbaar te kunnen zijn.

Het zal betekenen, dat onze onderwijsbegroting verder omhoog gaat. De hiaten zijn nog enorm. Op onze onderwijsbegroting van 1,3 miljard besteden we een schijntje aan onderzoek van ons onderwijsstelsel. Vergeleken met Philips of Unilever, zo schreef onze pg. Idenburg onlangs, wordt ons onderwijsbedrijf beheerd als een snoepwinkeltje. Een researchpot van f. 310.000 voor het onderwijs is vergeleken met de overeenkomstige inspanning van het bedrijfsleven zonder meer belachelijk.

Hoe komt het, dat we telkens moeten constateren, dat in de publieke sector de behoeftenvoorziening mondjesmaat gaat en het in het grote bedrijfsleven niet op lijkt te kunnen? Hoe komt het, dat de particuliere verzekeringsmaatschappijen stuk voor stuk royale kantoorpaleizen neerzetten, maar de meeste buurthuizen - waar ook iets van het menselijk geluk verzekerd wordt - voor het merendeel te oud en te lelijk zijn om een kanon op te richten? Hoe komt het, dat u in de vrije sector woningen opgedrongen krijgt, te koop natuurlijk, maar er aan goedkope woningen zo'n tekort is? Hoe komt het dat velen wel een auto kunnen kopen, maar vastlopen in een niet mee-geëvaleerd stadsverkeer?

Zou het misschien ook iets te maken hebben met de voortdurende opeenhoping van economische macht in het particuliere bedrijfs
leven, met de ongecontroleerde machtspositie van de grote onderneming en de concentratie van vermogen in de handen van weinigen?

Ons socialistisch antwoord is, dat wij de groeiende taken voor de volgende tien jaar alleen tot een goed einde kunnen brengen als we erin slagen de maatschappijstructuur op het stuk van de bezits- en machtsverhoudingen te hervormen. Al die taken die wij duidelijk voor ons zien, hulp aan onderontwikkelde gebieden, Europese eenheid, verhoging van het levenspeil van de lagere inkomensgroepen, krotopruiming, ruimtelijke ordening, beter en langer onderwijs, verkeers en recreatieve voorzieningen, heel dat samenstel van maatregelen dat beslist over de manier van leven van een opgroeiende en komende generatie, vraagt een verdergaande onderschikking van particulier en gemeenschapsbelang.

Het vergt dat de sleutelposities van ons economisch leven onder controle van de gemeenschap worden gebracht. De politiek van de grote ondernemingen inzake winsten, dividenduitkeringen en prijzen is bepalend voor de speelruimte, die de consument en die aan gemeenschapsorganen wordt gelaten ten behoeve van gemeenschapsvoorzieningen. De onderneming, zoals wij die zien, zal zich niet, zoals veelal nog het geval is, richten op het verwerven van een zo groot mogelijke winst, maar zal zich richten op sociale en zelfs politieke doeleinden. Zij zal meer en meer worden tot een orgaan van maatschappelijke welvaart en door haar leiders ook als zodanig worden beschouwd. Utopie? Revolutionair?

hei is de vrijwel letterlijke conclusie van een onlangs in Amerika gehouden conferentie over het thema "De taak van de ondernemingsleider over 25 jaar". Maar wij menen, partijgenoten, dat wij geen 25 jaar de tijd hebben. De grote onderneming is in feite een orgaan geworden met publieke d.w.z. voor allen geldende ingrepen.

Wat Philips doet, raakt ons allen. Zij dient daarom ook 'als een publiek instituut gecontroleerd en beschouwd te worden.

, In het rapport^van de W. B. S. over "De hervorming van de onderneming" is daartoe ‘de weg gekozen van het verplicht stellen van

Raden van Toezicht, waarin kapitaalverschaffers, werknemers en algemeen belang op gelijke voet zullen zijn vertegenwoordigd. Ik verheel niet, dat deze voorstellen met name, waar het geldt de positie van werknemers commissarissen, op ernstige bezwaren stuiten van onze vrienden van het N.V.V. Zij erkennen met ons de noodzaak van een structuurhervorming van de grote onderneming-, maar zij achten het gevaar, dat de werknemers-commissaris geen voldoende invloed zal kunnen oefenen en niettemin de vakbeweging aansprakelijk zal worden gehouden voor het ondernemingsbeleid, vooralsnog te groot.

Ik heb oog voor deze bezwaren, al meen ik dat voor het doelbewust richten van het ondernemingsbeleid op de waarborging van algemeen belang en werknemersbelang niet te ontkomen valt aan een binnendringen van deze belangen in de onderneming als zodanig. Ik twijfel er intussen niet aan of we hier tot gemeenschappelijke oplossingen komen.

Democratisering van het bedrijfsleven en spreiding van vermogen kunnen niet los worden gezien van elkaar. Een effectief program voor vermogensspreiding valt niet door te voeren zonder een grotere zeggenschap van overheid en werknemers in de belangrijkste beslissingen van de ondernemingsleiding. Wil met name een verplichte winstdaling leiden tot een reële verschuiving van dividend naar werknemersaandeel, dan moet gewaarborgd worden, dat het winstaandeel van de werknemers niet via hogere prijzen op de consument (incl. werknemers) wordt afgewenteld.

Want dat is in feite tot dusver steeds het geval geweest.

De lonen zijn de laatste 10 jaar belangrijk gestegen. De inkomensverschillen zijn in vergelijking met de vooroorlogse periode iets geringer geworden, maar de vermogens zijn niet gespreid.

Zolang de onderneming de gelegenheid behoudt om hogere lonen door te berekenen in hogere prijzen dan wel produktiviteitsverbeteringen in eigen zak te steken, zal er in de ongelijke vermogensverdeling niets veranderen. Vermogensspreiding vereist, dat

er iets verandert in de zeggenschap in de onderneming.
Wij zoeken geen bezit terwille van het bezit. Wij willen vermogensspreiding om allen in de opbrengsten van ons gemeenschappelijk bezit te doen delen. Om een einde te maken aan de bevoorrechting van de particuliere bezitter. Om gelijkheid van kansen te verwerkelijken.
Er is de laatste jaren tussen de confessionele partijen en de V. V. D. een edele wedijver gaande op het stuk van de bezitsvorming door middel van spaarpremies en belastingfaciliteiten. Wij hebben daar bezwaren tegen, omdat dergelijke regelingen meestal discriminerend werken en degenen, die het meest geholpen moeten worden, in de kou laten staan.
Maar ons grootste bezwaar is, dat het zo weinig uithaalt, dat alle tot dusver gepresenteerde regelingen aan de ongelijkheid niets zullen veranderen.
Wij rekenen ons tot de erfgenamen van een historische beweging, die in het midden van de 19de eeuw het vraagstuk van de bezitsverhoudingen frontaal aan de orde heeft gesteld en sindsdien niet meer heeft losgelaten. Het protest tegen de deproletarisering van de massa's, tegen de opeenhoping van bezit bij enkelen, is een van de grote motoren van de socialistische beweging in het verleden en vandaag de dag nog.
Men kan dit geconcretiseerd zien, want wie "De Weg naar Vrijheid" opslaat, zal daar het eerste principiële hoofdstuk gewijd vinden aan de hervorming van de bezitsverhouding.

Gelijkmatiger verdeling van het nationaal vermogen, doeltreffender controle op het beheer van het bezit, dienstbaar maken van het in de maatschappij aanwezige vermogen aan de ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid behoren ook thans nog tot onze voornaamste doelstellingen.
Wat ons scheidt van de ideologen van de bezitsvorming van de rechtse partijen is, dat bij hen het bezit bepalend is voor de waarde van de mens. Romme heeft het zo fijntjes neergezet in dat ene zinnetje "Wie geen bezit heeft, is bezit". Wij stellen ons daarentegen op de grondslag van een eeuw rechtsontwikkeling, waarin de rechten en vrijheden geleidelijk niet meer worden bepaald door het bezit, maar door het burgerschap en de plaats, die de burger in het maatschappelijk bestel inneemt, ook al bezit hij geen sou. Wij willen vermogensspreiding om het beheer en de opbrengsten van het vermogen meer dan nu het geval is dienstbaar te maken aan menselijke ontplooiing.
In onze samenleving komt het vooral aan op mensen, die zich in de duizend-en-een organisaties en verenigingen, waarin het maatschappelijk leven zich voltrekt, hun taak weten te vervullen. Daartoe is niet in de eerste plaats nodig, dat zij aandelen bezit ten of een flink banksaldo, maar geestelijk bezit hebben gevormd. Ik heb slechts enkele taken aangestipt, taken, die volbracht moeten worden om een iets rechtvaardiger en veiliger wereld te scheppen. Toch bekruipt me, als ik de concept-resolutie overzie, het gevoel dat het meest wezenlijke er misschien niet in staat.
De welvaartsstaat is geen socialisme. Akkoord. Hebben de grotere welvaart en de ruimere mogelijkheden ons verder gebracht op de weg naar een "zedelijk-maatschappelijke orde"? Ik heb niet zo lang terug een vakbondsbestuurder horen zeggen "90% van de mensen gaat met de pest in het lijf naar z'n werk". Ik citeer letterlijk en het was niet de eerste de beste. Ik geloof niet, dat hij gelijk heeft.

Ik meen - en ik heb daarbij een groot aantal sociologische onderzoekingen aan mijn kant - dat de arbeidsvreugde, het plezier in het werk, dank zij betere opleiding en betere werkomstandigheden veel groter is dan enkele decennia terug.
Maar het is stellig even waar, dat we met al onze kunsten van bedrijfssociologie en sociale ondernemingspolitiek, ondernemingsraden en taakverbreding er bepaald nog niet in zijn geslaagd het werk voor het dagelijks brood van een geestdodende tot een bezielende bezigheid te maken. We weten op grond van hedendaags onderzoek, dat het probleem niet alleen in fabriek of kantoor ligt. De opvoeding en de opleiding hebben ermee te maken, maar veelmeer nog of de man of de vrouw gelukkig is in het gezin, raad weet met z'n vrije tijd, zich opgenomen voelt in een maatschappelijk verband. Het is niet toevallig, dat de laatste jaren de notie van de Selbstentfremdung van Marx weer veelvuldig wordt gebruikt om de situatie van de mens in de moderne samenleving te typeren. Het heeft, meen ik, weinig met Marx van doen, maar in hoever is de vervreemding van de mens van zichzelf, die Marx bepaald zag door de kapitalistische produktieverhoudingen anno 1850 een realiteit in onze politieke en maatschappelijke verhoudingen? Zelfvervreemding is het onvermogen zichzelf te zijn, aan het eigen bestaan vorm en inhoud te geven, het is feitelijke verslavingsonmacht om naar een toekomst te leven. In hoever zijn de ketenen van het historische kapitalisme vervangen, de plasticbanden van onze civilisatie b.v. door het opgelegde levenspatroon van de reclame, die ons aanstaart van 's morgens vroeg als we de post uit de bus halen tot 's avonds laat als we vermoeid de krant opvouwen? Ik geloof niet erg in de verborgen leiders, de openlijke en herkenbare zijn trouwens machtig genoeg. De reclame belooft u alles, wat u maar hebben wilt. Wilt u Engels leren? Ik citeer: "Alle uit het hoofd leren, alle geblok is afgeschaft. Van het eerste ogenblik af leest u Engels en verstaat u elk woord".

Vertrouwt u het niet? Elke man, al heeft hij platvoeten, een hangbuik, flaporen en een wrat op z'n neus, wordt een Adonis in een pak van B en D.
Het is natuurlijk niet alleen de reclame, het is evenzeer het doortimmerde organisatiegebouw, de vloedgolf van kranten, radio, t.v., die een standaard levenspatroon welhaast dwingend oplegt en de vrijheid van keuze en zelfbestemming wegknijpt. Sn in dat dwangbuis krijgt echter politiek, politiek die kiest en daden stelt en bevrijdend werkt geen kans.
Voskuil heeft in zijn afscheidsrede gezegd, dat we in een consumentenmaatschappij leven en allemaal individualist worden.
Ik geloof van dat laatste geen woord. Er is juist een pijnlijk gebrek aan individualisme, aan mensen, die het eigen leven volgens eigen keuze vorm geven. De zgn. individualisten, die Voskuil bedoelde, de mensen, die zich van de wereld weinig of niets aantrekken, zij doen allemaal precies hetzelfde, kopen hetzelfde nette pak, lezen Elsevier en kijken verveeld naar hetzelfde t.v.-programma.
Maar de vraag, die Voskuil opwierp en de bezorgdheid, waaraan hij uitdrukking gaf, is geen ethische liflaf, is een kernprobleem voor de P.v.d.A. de volgende 10 jaar. Voskuil sprak van de groeiende jeugdcriminaliteit. Het zou triest zijn als het socialisme, dat een einde wist te maken aan de misdaad aan kinderen en jeugd in de fabrieken bedreven, niet weet te voorkomen, dat de jeugd op steeds groter schaal misdaden gaat bedrijven.
Onze eerste taak voor de volgende 10 jaar is om de belangstelling voor de publieke zaak wakker te houden en te verscherpen. Om op alle gebieden van onze samenleving waar mensen tekort komen of vastgeraakt zijn, in te grijpen en aan te pakken. Om te voorkomen, dat onze meest trotse verworvenheid, onze democratie, ons onverwacht uit de handen glipt. Als wij, die weten wat ervoor betaald moest worden, er de prijs, die haar voortbestaan vraagt, niet voor over hebben, lapt een jongere generatie ze zeker aan de laars. De taken voor de komende jaren vergen een uiterste aan bewustheid van wat op het spel staat. De sociologen spreken tegenwoordig van het discontinue wereldbeeld. Zij bedoelen daarmee, dat de mensen belangstelling hebben voor hun directe omgeving én voor de
toppen van de wereldpolitiek.
Voor de buren, de straatverlichting en de dorpspolitiek en daarnaast voor Loemoemba, Chroestjew en Kennedy. Daartussen ligt een ijlte. Zij benen het niet bij, zij kunnen het verband niet meer leggen.
Ik heb vanmorgen getracht iets van het verband te tonen.
Het verband tussen ruimtelijke ordening en verkeersveiligheid enerzijds en de bevoegdheden van de overheid anderzijds. Tussen het verwerkelijken van gelijke kansen en het doorbreken van de particuliere machtsposities in het economische leven. Tussen het scheppen van een welvaartswereld met gelijke rechten voor allen en het hervormen van de structuur van onze maatschappij.
De volgende 10 jaar? Het kunnen gouden jaren worden, maar wie de ogen open heeft ziet, dat we met de rug tegen de muur staan. Alleen als we ons de volle omvang van onze taak bewust zijn, zijn we sterk. Alleen als we bereid zijn de offers te brengen, die de strijd voor rechtvaardigheid en werkelijke vrijheid vraagt, zullen we overwinnen. Laten we de strijd aanvaarden als een gemeenschappelijke verplichting.